

BALASSA ZSIGMOND HÜTLENSÉGI PÖRÉBŐL.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

Zólyom vármegyének Korpona városában kihallgattatott:

21. tanú, ns. *Palásti László*.

Hallotta, de nem tudja kitől, hogy Balassi Zs. erdélyi fejedelemségre készült és Szkender basa három föltételt szabott elébe. Első az, hogy évente 40 ezer arany adót fizet a portának, második hogy a török császár barátjainak barátja, ellenségeinek ellensége lészen, harmadik, hogy Jenőt és Lippát átengedi a szultánnak. Balassa e föltételekre azt felelte volna, hogy Erdély mostani romlott állapotában 40 ezer arany evi adót nem képes fizetni; maga nem lehet a hatalmas császár ellenségeinek ellensége, mert akkor Magyar-Lengyel és Németországban lévő tulajdon véreinek is ellenségévé kellene lennie. Jenő és Lippa várakat ő felsége bírja, ő tehát nem adhatja azokat a töröknek.

Hallotta még hogy Balassa Erdélyben létekor a pasa haragját Magyarország ellen lecsillapította, megértetvén vele, hogy a magyarok nem okai az erdélyi háborúnak, mert az ő felsége s nem a magyarság akaratából történt, sőt nagyobb bizonyosság okáért még is mutatta volna a pasának az erre vonatkozó articulusokat. Hallotta végezetre, hogy Balassa 3—400 frtért lovat vétetett magának, s hallott valamit azokról a föltételekről melyek alatt a fejedelemséget kérte, de semmi bizonyost nem tud mondani.

22. *Valohun Miklós*, korponai tót pap.

Balassainak egy szolgáljától ki vele Erdélyben járt hallotta, hogy ura némely pasákkal tanácskozott volna, s egy Borbála nevű szolgáló leány beszélt előtte, hogy látta az úr készülődését, de nem tudja, hogy Erdélybe v. Lengyelbe akarna-e menni?

23. Ns. *Palásthy Mihály*. Vallomása közhiren alapul és semmi lényegest nem tartalmaz.

24. Ns. *Palásthy Pál*.

Közhiból hallotta, hogy Balassa katonákat fogadott, kikkel az erdélyi fejedelemségre vagy Lengyelországba akart menni. Azt is mondák, hogy Balassa fogságában így szóllott: Két vagy három hét alatt nagy zűrzavar támad Magyarországon. Hallotta, hogy Balassa olyan irást adott magáról, hogy már csak azért is halált érdemelne. Közönségesen! beszéltek, hogy a töröknek ajándékba óráát küldött.

25. Ns. *Duló Miklós*.

Hallotta, hogy az erdélyi fejedelemség dolgában Balassa elibe három feltételt szabtak, és ezekre úgy válaszolt, a mint a 21. tanu előadta. Közhirrel beszéltek, hogy Balassának a nemesi szabadság ellenére való elfogatását nagy sérelemnek tartják, mert ha egy báróval így cselekedtek, mit várhat a nemes ember? Másfelől azt is mondták, hogy ha Balassa az országot veszedelembe akarta sodorni, tehát méltó arra, hogy az Ur Isten és a király megbüntesse.

Bozókön április 26-án kihallgatták.

26. Ns. *Rimay Jánost*, Nógrád vármegye hites assessorát.

(Nagyérdekű fontos vallomását kiadtuk az «*Irodalomtörténeti Közlemények*» IV. kötetében (1894. évf.).

27. *Kovács Gergely* váczi katona.

Hallotta és látta B. Zsigmond szolgáit Pozsonyit és Komáromyt egynehány ízben Budára járni. Sőt testvérét Kovács Jánost Komáromy hívogatta Balassa szolgálatjára, a ki azonban mondá, hogy nincs kedve Lengyelországba menni, mire felelt Komáromy, hiszen nem is maradnak ott, csak az asszonyt kísérik el a határig, s onnan visszafordulván mennek Hatvanba. Hallotta még, hogy Balassa Jankó Tamást is csalogatta szolgálatjára, biztatván, hogy ne féljen, nem csinál belőle németet, hanem udvari kapitányságot ad neki.

28. Nemes *Nagy Márton*, Fánecsy Ferencz uram szolgája.

Hogy az mikor az urával Fánecsy uramról némienemű menyegzőben ment volna Kékkőben, ő elébb oda érkező az uránál, Jankó Tamás Balassi Zsigmond uram szolgája mingyárást fogta paripáját és vitte szállására. Azután beszélgetett Egri Andrással, Balassi uram szolgájával, ki mondotta azt, hogy még ez az úr

igen nagy úrrá leszen és az több Balassaiak jószága is övé leszen, és immár az hajdúságnak is írt volna. Ezen fatens kérdette Egri Andrástul mint lehetne az? felelt arra Egri András: Én — úgymond — csak azt mondom, ez az úr még második Bocskay leszen úgy történhetik, és kérte volna ezen fatenset, hogy senkinek ne mondaná, kire az felelt volna, hogy másnak nem mondaná, de az urának megjelentené, és ezen hallott dolgokat még utában urának megjelentette.

Haza érkező Kékkőből Bozókban, Balassi Zsigmond uram egy szolgálját küldötte Fánecy uramhoz, mi végre az testis nem tudgya, hanem Fánecy uram mindgyárást ezen testist küldötte Balassi Zs. uramhoz, elbocsátván elsőben B. uram szolgálját, ki által küldött egy credentialist B. Zs. uramnak, mely mellett szóval azt izente Fánecy uram B. uramnak, hogy semmi némű dolgaiban nem akar részes lenni, és nem is akarja tudni azokat, mert énnekem — úgymond — vén atyám és öcsém vannak, kiket nem akarok megkeseríteni, osztán ezt az Nsgd dolgát szélyel mind nemesek és mind mások beszélük. Az testis magátul nevezte Palásti Mihált. Melyeket halván B. Zs. uram, mintha megszomorodnék magában, mondván: Hiszen nagy dolog ez Márton uram, bizony el kell vesznünk, mert im szabadságunk mellett senki sem akar fogni, de lássák, én mellettem más idegen nemzetség is fog lenni. Nagy dolog az, hogy ő kgylme Palástitól megijedett, tizenkét Palástitól sem kellett volna megijedni, és még az palatinus személyétől is. Ugyan fel kell azért az harangot kötnünk, meghidgyék Márton uram. Ezek után szolgálainak semmi marasztásokra meg nem maradván Kékkőben, hanem tért vissza Bozókban. Ugyan ezen a napon Hont vármegye gyűlésén kihallgattatott:

29. Nemes *Siroki Pál*. Tudgya, hogy B. Zs. Lengyelországba készült; beszélték előtte a Balassák jobbágvai, hogy az úr rövid nap fejedelem leszen, mire tanu azt felelte: «*Isten ne adgya, hogy az ti uratok fejedelemmé legyen, az minémű kegyetlen úr, országából is kiszökném*», a jobbágyok fenyegetöztek, hogy megbánja még azt a mondását, de tanut meg nem félemlítették.

30. Vitézlő *Bakó Ferencz* Hont vármegye alispánja. «Hallottam — úgymond — Batta Páltól, ki Nógrád vármegyéből küldetett volt palatinus urunkhoz ő nsghoz, hogy onnét megtérven Batta Pál

beszélgette, hogy palatinus urunk ő nsga üzent a vármegyének tőle, hogy B. Zs. uramnak az Ali pasa és Szkender pasa irogattnak, és hogy nagy tumultust akart indítani az országban . . . Az mely éjjel peniglen az gyarmatiak és nógrádiak megszállották volna Kékköt, azon éjel hirteleniben B. Zs. uram írt egy levelet az vármegyének úgymint Hont vármegyének, melyben írja Balassi uram, *hogy nem tudom — úgymond — micsoda nem barátim meg akarták lopni váramat, azért kegyelmeitek kérem legyen segítséggel, mert ez mindnyájunknak szabadságában jár.* Mely levélre én a vármegyének gyűlést nem hirdettem, nem is akartam publicálnom, gondolván azt, hogy ő felségének méltósága ellen volna, mindazonáltal fogsága után két vagy három héttel ezen levelet mutattam külön az vármegye biráinak, hogy ők is értvén ha kívántatnék engemet az vármegye előtt menthetnének. Mely levél in specie nálam vagyon, melyet itt székbén lévén nem adhattam elő, és innét is nem házamhoz, hanem másuvá törvényre való praefigált terminusra megyek, de az mikor s hova kívántatik producálni kész vagyok.

31. tanu *Petteő Pál*, Hont vármegye szolgabirája és pénztárnoka. Egykor Balassi Zsigmond uramnál lévén, és az békesség állapottjáról emlékeztvén, Debreczeni János is ott lévén, mondotta B. Zs. uram Debreczeni Jánosnak: «Én nem reménlem Debreczeni uram, [hogy az békesség véghez menyen». És ugyanakkor azon Debreczeni János mondá Balassi Zsigmond uramnak: Nagyságos uram, Nsgd énnekem megbocsásson Kapitány uram között (úgymint Somogyi Matthiás uram) és Nsgd között valami zűrzavar ne támadgyon, akartam Nsgdnak megjelentennem, az én uramnak tiszti mutatja, hogy valamely szolgálja ő fölségének alóla másuvé adná magát, ország kapitányának megirnia, hogy penig ez eltávoztassék, egy néhány legény jött ide Nsghoz, kérem Nsgdat ne tartóztatná meg őket, hanem bocsátaná el.

Erre mondá Balassi Zsigmond uram, kívánám érteni melyek azok? Debreczeni János nevezgetni kezdé. Balassi uram is vevé az lajstromot, az mely névvel magokat beiratták, talám csak kettőnek találtatott meg az igaz nevek. Balassi uram hivatta tizedesét, kérdezkedék az legények felől, melyek legyenek azok, mondván, Debreczeni uram, szabad volnék vele ha minden marhájk-

tul megfosztanám, de én nem cselekedem, hanem kezedben adom és vidd el őket, csak legyen meg az enyim, mert ha az én kegyelmes uramot farban merték rugni, sokkal inkább engem szegény buborékot, mert ha szintén magok fizetnének sem tartanám, mert ha ott hiteket meg merték szegni, sokkal inkább én nálam, én pedig hit nélkül nem tartanám.

32. Nemes *Bene András*. Balassi Zsigmond panaszkodott a mint szolgálai Gyarmatban beszéltek, hogy a környékbeli s szomszédos nemesek felé se néznek, s hivatta tanut Kékkő várába, a ki kérdésére elmondá, hogy az emberek sok mindent beszélnek Balassáról s már a király és a nádor előtt gyanussá tette magát, ezért kerülték s kerülté ő is mindezideig. Erre Balassi Zsigmond mondá, hogy ha azért haragusznak-e reá, hogy Erdélyben léte alatt elfordította a Magyarországot fenyegető veszélyt. megértetvén Memhet agával, Szkender pasával, hogy a magyarok nem okai az erdélyi dolgoknak, s megmutatván neki az országgyűlésen hozott articulushozottakat is. Bethlen Gábor jelen lévén bizonyította szavainak igazságát, s erre felelt a pasa: *«Te az hatalmas császárnak csak egy szolgálója vagy rabja vagy, hanem ha azt akarnám, hogy engem a te leveled mellett megjöjtanának az portán, úgy mennek be vele, de én azzal nem megyek, hanem ha Balassa ur ír, minthogy ő oda ki való magyarországi ur. azzal elmegyek, és úgy tudom, hogy meg hiszik s engemet is nem bántnak»*. Később be jött Erdélybe Szkender pasa is, sokat paktáltak s végre a török elhalasztotta a magyarországi rablást. Balassát marasztották Erdélyben, meg lévén hagyva Bethlen Gábornak, hogy uri jószágot adjon neki, de mivel ösről maradt erdélyi javait az ország akaratából eladták, vissza jött Magyarországba s most azon igyekszik, hogy ő felsége haragját megengesztelje. Mindezeket tanú a nádornak meg írta, a mit ez jó néven vett tőle, hozzá tévén, hogy nem maga kereste Szkender pasa ösmeretségét, hanem ez kérdezősködött felőle Bethlen Gábortól, s úgy jöttek össze. Mikor Szkender pasa egri parancsnok lett, továbbra is ajánlotta Balassának jó szomszédságát és barátságát, valamint Bosnyák Tamásnak is.

Arról, hogy Balassa erdélyi fejedelem akart volna lenni, tudomása nincs, de a szolgarend beszélte, hogy Lengyelországból viszik majd be a fejedelemségre, a minthogy készült is az útra, s

csak azon mult a dolog, hogy felesége a lengyel királynének szánt szuperlatot nem készíthette el. 50 lovast és 12 gyalogot fogadott az útra Jankó Tamás kapitánysága alatt. Szolgái jártak Budán, de csak rabváltság ügyben «*mely raboknak vátságoknak gondviseelője budai Thury Jánosné volt*». Mondá Balassa, hogy a végbeli kapitányok csaknem kivétel nélkül akasztófára valók, mert nem tiltják a vitézeket a csatától, s ezzel mind az ország, mind a király hite ellen vétének. Memhet aga fenyegetődött is, hogy ha ki jön a török, rajtuk telet s azt cselekszi a magyarokkal mint a méhekkkel: «*hogyan mikor az mézet ki akarják az köpüből szedni, elsöben az bogarat megölik, annakutána úgy szedik ki az mézet, Magyarországgal is szintén úgy fognak cselekedni, hogy az népet levágyják, elrabolják, az egész országot tüzzel emésztik meg, az kik pedig az várakban szorulnak, azokat könnyü léssen annak kücenni, mert meglátják mit fognak enni az köfal között*». Tanú szerint Balassa csak azért ment volna Lengyelországba, hogy a királyt s a maga rokonait ő felségénél közbenjárásra bírja.

Április 29-én Drégelypalánkon kihallgattatt

33. nemes *Kovács Boldizsár* drégelypalánki kapitány, de nem tudott semmit.

34-ik *Ujszászi János*, vicekapitány:

Kevés idővel azelőtt, hogy Kékköt megszállották, Komáromy Miklóst kérdőre vonta Balassa dolgai felől, de az lelke üdvösségere esküdött, hogy nem tud semmit, különben örömet megmondaná. Hallotta azonban, hogy a vár megszállásakor Komáromy felesége bizonyos török leveleket égetett el. Azt is beszélték, hogy Balassa a vár megszállásakor azt mondá, ha ő felsége csak egy czédulát is írt volna, haladéktalanul comparealt volna.

35. *Szentmártonyi György* palánki katona hite után vallja, hogy Komáromy Budára gyakran járt s feleségének egy szolgája beszélte előtte, hogy az asszony, t. i. Komáromyné, szemeláttára sok leveleket, török leveleket égetett el mikor a várat megszállották.

Még aznap Balassa, Gyarmathon 36. tanut nemes *Horráth Mihály* gyarmati vicekapitányt halgatták ki, de ez csak annyit hallott, hogy Balassi Zsigmondnak erdelyi fejedelemséget ígértek, és dolgairól: *Zécheni Miklós*, Nagy Orbán és Sárközi Gáspár beszélhetnének, mert ök forgolódtak körülette.

37. tanu, *Petkeő Tamás*, hallotta közhirrel, hogy mikor Balassa Erdélyben járt és Bethlen Gábor asztalánál voltak: Szkender pasa és Memhet Tihaja borital között piringatta Kornis Zsigmondot, mondván — *ti — úgymond — kétszínűek vattok, miért valamit itt hallottok, azt mind megírdjtok az német császárnak*». Hallotta, hogy Balassa fordította el a veszélyt Magyarországról és hogy Erdélyből ki jöven Lengyelországba készült.

38-ik tanu nemes *Egri András*.

Ezen testis vele volt Balassa Zsigmond urammal, mikor Erdélyben mentenek, oda érkezvén, szállottak Szebenben, otthon nem lévén Bethlen Gábor, tisztességes szállást rendeltetett Bethlen Gáborné egy fő ember által, míg az fejedelem megjött és gazdálkodtatott neki. Az fejedelem megérkezvén vacsorára hivatta B. Zs. uramot ő nsgát, és az vacsora elkészülvén lovat küldött alája és úgy ment udvarhoz. Ment pedig úgy, mint jószágának megperlésére és halasztotta az ország gyűlésére az fejedelem Medgyesre, mikor gyűlés volt. Az vajda behirdettette mind nemeseket, szászokat és székelyeket:

Azon közbe hozták hírét, hogy Memhet Tihaja követségben jő török császártul Bethlen Gáborhoz; mind az egész országi urak és nemesek az fejedelemmel együtt eleiben kimentenek és mi is kimentünk Balassi Zsigmond uram szolgálai egynehányan lóval, látni, hogy minémű szerrel jó be, de Balassi uram ki nem ment, hanem szállásán volt.

Bejövén Memhet Tihaja az városban, Medgyesben, késértettek szállására. Az fejedelem annakutána gazdag ebédet készített és az urakat mind oda hivatta ebédre, annakutána két fő lovát az fejedelem fölékesítvén, fölöltöztette és nyergeltette, úgy küldötte úrfiak és főemberek által alája. Minek előtte még Memhet Tihaja el nem érkezett volna az ebédre, hivatta Balassi Zsigmond uramat is ebédre. Egy hivataljára el nem menvén, második hivataljára ment el. Elmenvén, es Memhet Tihaja is elérkezvén, és az urak is mind ott lévén, ebédét asztalára vitette az fejedelem, megparancsolván hogy senki el ne menjen, hanem a ki lefér, le üljön asztalához. Balassi Zsigmond uram is ott lévén ebéden, ez testis onnét kijöven semmit nem tud benne, mit beszélgettenek.

Hallotta hallomással, közönséges hirrel, hogy az asztalnál

lévén, Memhet Tihaja kérte volna Bethlen Gábortul Kendi István és Kornis Zsigmond felől, hogy kik légyenek. Mondotta Bethlen Gábor, hogy ezek — úgymond — azok, az kik a német császár hűsége aláadták volt magokat, *kiket Memhet Tihaja ott igen szidogatott, mondván, hogy inkább biznának a németek kurta köntösihez, hogy sem az hatalmas császárnak hosszú köntösihez.*

Balassi Zsigmond uram felől is hogy kérdezkedett volna Memhet Tihaja, mondotta Bethlen Gábor hogy ez magyarországi kövörös úr volna, és ő neki Bethlen Gábornak jó barátja volna, és ő hozzá jószágának perlésiért jött volna.

Az mi egymás között való tractát illeti, abban semmit nem tud s nem is hallott, hanem három avagy négy ízben volt B. Zs. uram Memhet Tihajával szemben; elsősorban az ország adójának leszállításában, másodsor magok között való beszélgetésben, és ló árulásban kérvén Memhet Tihajának lovát jobb 500 frton, de erre felelt Memhet Tihaja, hogy pénzen neki nem adgya, hanem ha az török leányt, ki keresztényé lett, nekie adgya. Balassi uram arra azt felelte, hogy ő bizony nem adgya, mert az immár keresztény.

Többször való szemben lételben mit tractált légyen, abban semmit nem tud, hanem Brassóban létében Memhet Tihaja kérte egy kis járó aranyos óráját Balassi Zsigmond uramtul, mint egy 40 frt. érőt, mert ő a nélkül szükölködnék, ajánlván arra magát, hogy B. Zs. uram fiának egy jó lovat küldene, avagy penig ha Isten beviszem hazámban, az mely lovamat tőlem kérte kd is, meg nem tartom kgydtől.

Brassóból mikoron eloszlottanak, tért meg Bethlen Gábor országában az Székelységben teletni, vele lévén Balassi Zsigmond uram is, mivelhogy el nem bocsátotta, csak szóval tartotta. Ugyan onnét Brassóból ment Havasalföldében Memhet Tihaja is, így váltak el egymástul, nem tudja végeztek-e valamit vagy nem.

Az után mindjárt Memhet Tihaja után követeket választván az portára, választották Bethlen Istvánt és Erdélyi Istvánt, hogy ezek mennének az portára. Azon közbe ezek elmenvén, B. Zs. uram a székelyektől tudakozódván, hogy hol tudnának ő neki való főlova, egy székely kapitány monda: Bizony nsgos uram, Havasalföldében egy boérnál igen igen jó urnak való ló legyen, melyet ezer talléron mér tartani, de ha az fejedelem urunk ő nsga, Nsgod

mellett írta az havasalföldi vajdának, tudom jó törekedő lenne Nsgod mellett az ló megvételben.

Így emlékezvén B. Zs. uram az fejedelemnek, irt mellette mind az havasalföldi vajdának és Memhet Tihájának is, és az öcsésének szóval izent ugyanezen testistől Bethlen Istvánnak, és Erdélyi Istvánnak, hogy az mely lovat B. Zs. uram szolgája meg akar venni, azt ő magok is megtekintvén, hogy ha jó és ép és ha megéri-e az pénzt stb. Tanu bement Havasalföldre, kiválasztotta a lovat, s vitte a vajda udvarába, hogy megtekintsék az urak, és tetszett mindnyájának. Kifizette az árát s elindult haza felé, de egy fél mértföldet haladván, észrevette, hogy a ló néha-néha sántit, és hogy az szügyében bontakozás vagyon. Nem akarván urát megkárosítani, visszavitte és sok törekedéssel visszakapta pénzét. Balassát a fejedelem mellett Fogarasban találta s onnét indultak Magyarországra; hogy mi történt azután, nem tudja. Hallotta hogy Komáromy Miklós, Szokoli István, Pozsonyi Mihály többször jártak Esztergom alatt a török táborban, de jobbára lovat vagy más egyebet venni. Tudgya hogy Balassa Lengyelországba készült rokonai látogatására. Hallotta hogy a végbeli kapitányok ellen zúgolódott, mert nem tartják meg a békekötést.

39. *Ferenczy Mihály* katona.

Kékköböl gyakran küldözgettek csak egy-két papucsért is Budára s mondgyák hogy Balassa levelét a pasa nagy örömmel vette s megcsókolta. Beszélték hogy Széchy György urammal egyet ért, és nem Lengyelországba de Hatvan felé a törökhöz igyekezett volna, hogy innét vigyék be az erdélyi fejedelemségre.

40. *Jankó Tamás* gyarmati katona.

Egyszer magához hivatván őt Balassi Zsigmond uram, kérte azon, hogy lenne ő szolgája, de az testis magát mentette, hogy nem lehetne, mert ő köteles szolga lenne ő felsége számára. Melyre mondott B. Zs. uram, hogy találhatnál más embert, kit helyedben hadnál, én is úgy megfizethetnék mint más, attul bár magad ne vonyogasd, lám az atyád is én alattam való volt s attól se félj, mert németté nem teszek. Balassi uramhoz peniglen ment kapitány uram engedelméből, kérvén azon B. Zs. uram kapitány uramot, Somogyi Mátyást, hogy Lengyelországban bocsátana el magával ezen testist, mivelhogy ez előtt is feleségivel és két fiával

ott benn lett volna ezen testis. Tudgya azt is, hogy a neotinczi jobbágyi egynehányszor vittek levelet Budára, mivégre? nem tudgya, és hogy azon jobbágyoktól szokott szolgáltyok félet kívánt volna az pasa, valami hídnak való fát. Mely jobbágyok találták meg B. Zs. uramat, hogy mellettek írna az pasának, írván Budára Balassi uram, az pasa nagy kedvesen vette és megcsókolta a levelét s az hídfát is megengedte.

41., 42., 43. tanú, *Varga Tamás, Gólya András, Bergelei Bálint*, Balassának újfalusi jobbágyai, semmi bizonyost nem tudnak, bár hallották, hogy az úr szolgálai Budára jártak.

44. Nemes *Pécsi György*, Hontvármegyének hites assessora, Kis-Kürtösön: Hallotta azt, hogy Komáromyt küldötte B. Zs. uram Budára, az mint értette, vásárlás kedvéért. Hallotta *Zéchéni Miklóstól* azt is ezen testis, hogy ő neki, Zéchéni Miklósnak mondotta volna Komáromy: im — úgymond — engemet beküld az úr Budára, de senki azt inkább meg nem bánya, mint én, és senki-nek keserűbben nem esik, mint énnekem, ezt pedig hallotta Balassi uram fogsága után.

45. Nemes *Nagy János* Nógrádvármegyének hites assessora. Az mikor Balassi Zsigmond uramra szállották az várat és kiveték belőle, könyörgött az asszony az vármegyéknek, az urával egyetemben, hogy ő nsga mellett törekedett volna az vármegye, az nemesi szabadságot előttünk viselvén. Az nemes vármegye arról úgy deliberált, hogy szükség volna mellette törekedni, de elébb Palatinus uramat ő nsgát kellene megtalálni, hogy ő nsga arról micsoda informatiót adna s így az vármegye Battha Pált küldötte palatinus uramhoz ő nsgához. Onnét megtérvén Battha Pál referálta az vármegyének az ő nsga üzenetit ez szerint, hogy nem szükség Balassi Zsigmond uram mellett törekedni, mert mikor Erdélyben ment volt, Szkender pasával tractált volna, hogy Szkender pasa mellette lévén és hogy Hatvan táján lévén az török, ő is közikben ment volna s úgy indítottak volna háboruságot az országban. És hallotta azon Battha Páltól, az mikor az vármegyén referálta volna, hogy ő neki mondotta volna Palatinus uram ő nsga, hogy a törökkel való végezésről való levelei Balassi Zsigmond uramnak in specie nálla volnának, melyeket ő felsége küldött volna ő nsga kezéhez és producálhattja is ő nsga ha kíván-

tatnék. De hogy az vármegye abban ne kételkednék, azon leveleknek párjait ő nsga Battha Pál előtt meg is olvasta és mondotta azt Palatinus uram ő nsga hogy egynehányszor írt volna B. Zs. uramnak, hivatván magához, és hogy ő felségénél gratiát akart volna neki szerzeni. Egykor — úgymond — el is indult volt, hogy hozzám jöjjön Balassi uram, de valami tót levél érte az útban, melyben azféle irás lett volna, *hogy jól meglátná az Bicsére való menetellel úgy ne járna mint Telekessi* és úgy tért vissza.

46. *Ebeczky László* nemes ifjú Balassi Zsigmond gondnoksága alatt semmit nem tud.

47. *Vitai Zsófia* Gredényi Jánosné, azelőtt Balassáné belső leánya semmit sem tud.

48. Ns. *Horváth Mátyás* Balassa szolgája Kékkő várában. Tudja, hogy Erdélyben Memhet agával és Szkender pasával tanácskozott ugyan egynehányszor ura, de Kékkő várába törökök nem jártak egy sánta rabon kívül, a ki sarczát hozta meg. Esztergom alól hoztak Balassának egy lovat de pénzért. Komáromy és mások jártak ugyan Budára, azonban nem más dologban, mint rabok váltsága miatt. Beszélte a szolgarend, hogy Balassa fejedelemségre törekszik, mondván ha Isten beviszi Erdélybe, békességet szerez az erdélyiek és magyarországiak között. Hallotta *Horváth Mihály* deák érsekújvári vicekapitánytól, hogy Balassa fogságában fenyegetődött, hogy Magyarországbán nagy háborúság támad, de ki által azt nem mondta. Balassának némely szolgálait ő eskette meg, hogy urokhoz minden dolgaiban hívek maradnak.

50. tanu *Vrgás Borbála* Balassáné szobaleánya semmit sem tud.

Május 1-én Ludányban Nógrád vármegyében 51. *Gáll Demeter* vallja, hogy Kelecsényi György beszélte előtte, miszerint tőle Balassa levelet küldött a pasának, hogy könnyítsen hódolt jobbágyságai terhén, s válaszában a pasa ígérte, hogy megfenyíti a török urokat, ha a szegénységet sanyargatják.

52. *Némethi János*, Balassa jobbágysága. Kelecsényi György hozott Ludányba egy levelet, hogy vigyék el az úrtól Hatvanban lakozó *Sabán agának*, melyben arra kérte az agát, hogy a jobbágyokat nagyobb adóval ne terhelje. A ludányiak «*tudván keménységét azon töröknek és taglástul félvén*», nem merték elvinni, hanem

valami szöllösi emberekre bízta, de ezek sem adták által, úgy hogy nem tudják mi történt aztán a levéllel. Tudgya hogy Balassa törekedett mellettök a pasánál, többször irt is neki s ez állítólag megígérte, hogy Sabán agától elveszi a ludányiakat ha mód felett sanyargatja őket s más iszspabinak adja. Fel is olvasta előtte a pasa levelét, mondván hogy ő már ajándékokat is küldözgetett érettek a pasának, de magok se legyenek háládatlanok s legalább 12 vagy 14 frtot adjanak annak az embernek költségére, ki dolgait igazítja. Mondá is tanu *Komáromy Miklósnak*, hogy meghálálják fáradozását, ha jobbra viszi dolgukat, minthogy Balassa őt küldözgeté a pasához.

53. *Wargha Pál*, Balassa Zsigmond jobbágya. Balassa mindent elkövetett Ali pasánál, hogy a ludányi hódolt jobbágyok sorsa jobbra forduljon és erejük felett ne terheltesse. Látta is saját szemeivel s hallotta a pasa levelét, melyben igéri, hogy Sabán hatvani agát megfenyíti ha kegyetlenkedik s több adót kíván annál, a mennyit régen fizettek. Ennek értelmében irt is Balassa az agának, de a ludányiak félvén annak kegyetlenségétől, nem merték a levelet bevinni. Tudgya hogy Balassa útra készült, de hogy Lengyelországba-é vagy Erdélybe? arról nem adhat fölvilágosítást.

54. *Kecskeméthy István*, gyöngyösi református pap, Szécheny várában május 2-án kihallgattatván, semmit sem vallott.

55. *Tassy Gáspár*, gyöngyösi esküdt polgár, csak annyit tud, hogy az elmúlt esztendőben egy gyöngyösi embernek bizonyos török levelet kellett vinni Balassa Zsigmondhoz, de hogy kitől jött s mi volt benne, arról nem tud senki semmit.

56. *Czippán Pál*, gyöngyösi esküdt polgár, semmit sem vallott.

57. *Barbély István* hasonlóképen.

58. Nemes *Palojtay Imre*, Dósa Tamás provisorja, előadja hogy mikor Balassa kijött Erdélyből, egy alkalommal Kékkő várában járván a tanu, kérdezősködött volna tőle, hogy mit beszélnek az emberek, mondván hogy tudja, hogy sok minden rosszat költenek reá, nevezetesen azt is, hogy törökökkel-tatárokkal akar az országba jönni, pedig Isten a tanuja soha efféle szándéka nem volt, sőt ellenkezőleg «*ajándékkal és hazugsággal*» épen ő fordí-

totta el a veszedelmet az országról. Tudgya hogy Komáromy Miklós járt Budára de csak törökrab váltság végett.

59. Nemes *Ráday András*, széchenyi katona.

Csak arról hallott, miszerint Balassának köszönhető hogy a török meg nem rablotta az országot, beszélte előtte Rimay János, hogy Szkender pasa levelet irt Balassának.

Május 4-én Filek várában kihallgattatott :

60. *Mohácsi János*, fileki kalvinista praedikátor vallja, hogy közhirrel beszélték, miszerint Balassa Szkender pasával tractált Erdélyben.

61. *Battha Pál*, nógrádvármegyei hites assessor, előadta : «Hogy egyebet semmit Balassi Zsigmond uram dolgában nem tudna, hanem az mikor Nógrád vármegye legatióban felküldötte volna palatinus urunkhoz ő nsghoz, csak az mit Bicsén ő nsgtul hallott s látott volna, mutatván palatinus urunk ő nsga ő felségétől jött signaturat ezen testisnek, melyből ő nsga olvasta azt, hogy Balassi Zsigmond uramnak Erdélyben és itt künn is lött volna tractája Szkender pasával, úgy hogy az mely vezér pasának az portáról ki kellett volna jönni, Magyarország határa felé közelgetett volna, Balassi Zsigmond uramnak azt izente avagy mondotta volna, *ülj lovad hátára immár*, (mely lovat immár Ali pasa meg is vett volt neki háromszáz aranyon, az mint eszében juthatna), *mert én utamban vagyok*. Az mely magyarsággal eleiben mehetett volna, az ki vele egyet értett volna, azt mondotta volna nekik az vezér : *Ti magyarság ennek utánna ez lészen a ti uratok, ettől függjetez ti magyar nemzetség, ennélkül szükölködtetek!* És mondotta volna ezen testisnek Palatinus urunk ő nsga, sőt — úgymond — engemet is suspitióban ejtett az én kegyelmes uramnál.

Hallotta még hogy Balassa szolgálai s török rabjai Budára jártak és egy órát is vittek be.

62. tanu nzs *Herencsényi István*, fileki vicekapitány.

Generalis uram Tiffenbach uram ő nsga parancsolattayából az gyöngyösi birákat, ez helyben tisztviselő lévén, hivatta főkapitány uram Bosnyák Tamás uram ő nsga Filekben Balassi Zsigmond uram dolga végett. Feljövén Füleken az gyöngyösi birák, akkor megértvén az dolgot hogy miben legyen, kéredzettez haza, hogy az dolognak jobban végére mennek, mert akkor semmi bizo-

nyost nem tudtak mondani. Azon közben ezzel mentenek haza az gyöngyösi bírák és feltalálták azt magok közt, hogy egykor az egri pasa adott Egren az gyöngyösi bíráknak, az mikor summálni be-mentenek volna, egy kötés levelet, melyet Szkender pasától küldött leveleknek mondott lenni, és meghatta az egri pasa az gyöngyösi bíráknak, hogy azokat az leveleket vigyék az hatvani bégnek.

Mely levelekkel haza érkezően az gyöngyösi bírák, gyülekez-tenek össze tanácsban és hívták *Isáky Gergely* papot is magok közé, ki mikor az leveleket megnézte volna, talált azonközben azon levelek között egy levelet, mely Balassi Zsigmond uramnak szóllott és mondotta ezen Gergely pap, hogy az magyarnak úgy-mint Balassi Zsigmond uramnak szóllana, és azért nem szükség volna azt az levelet Hatvanba vinni az több levelekkel.

Ment az gyöngyösi bíró Hatvanban, megadván azokat az bég-nek, az mikor megolvasta volna, kérdé a bírót hol a Balassa levele, az mentegetődzött hogy nem látta, de a bég halállal fenyegette s megijedvén hazajött, előkereste s bevitte azt is Hatvanba. Ekkor a bég Kis Péter gyöngyösi postának parancsolta, hogy vigye tüstént Balassának a levelet, ha életét szereti, különben nyársba vonatja. A posta ment Kékkőre, de a várba be nem bocsátották, ott vára-kozott 2 napig, végre Balassa elküldé, mondván hogy ha az Isten Szkender pasát fölhozza, majd akkor válaszol.

Hallotta azt is hogy Balassa az erdélyi fejedelemségre töre-kedett.

Május 6-án Kis-Hontban, Rima-Szombaton 63. *Szabó András* városi bíró megidézttvén, semmit sem vallott.

64. *Paizsgyarthó István* esküdt polgár látta, hogy Balassi Zsigmond a *Kelemen földére* Ali basának 2 sólyom madarat kül-dött. *Lubinikon Gömörmegyében* kihallgattatott.

65. Ns. *Czene Péter* Kékkő várában Balassi Zsigmond dicse-kedett neki, hogy Ali basa igen jó akarója, most is hozzá küld lovat venni, továbbá hogy Szkender pasa állítása szerint a török császár is nagy jó akarattal van hozzá, s ha igyekeznék az erdélyi fejedelemséget is megnyerhetné. Tudja hogy Balassa szolgálai török rab váltságában jártak. Hallotta fogsága után, de kitől nem tudgya, hogy Balassa szinből meg akarta adni *Kékkő* várát az töröknek, s

úgy vitték volna be az erdélyi fejedelemségre; azt is beszélték hogy valami végezesek másolatát beküldé a portára; hallotta magától Balassától, hogy mondá: «*ő felsége lassan visel gondot az országra, és az németeket im beakarja hozni Országunk szabadsága ellen*», mondá hogy Lengyelországba készül s kéréte a tanu urát Széchy Györgyöt, hogy a kölcsön adott pénzt ne halaszsa sokáig a fizetéssel, mert neki szüksége lehet arra.

66. *Ereös Bálint* ő felsége nagy szegedi, vagy váczai jószágainak gondviselője. Tudgya hogy Balassa Ali pasához a Kelemen földére szolgálait járatta volna, sólymot küldött neki s az viszont Komáromynak egy dolmányra való zöld posztót ajándékozott.

67. Ns. *Büki Bálint* (?) hallotta *Zécheni Miklóstól*, hogy Balassa fogságában nem tagadta volna, az erdélyi fejedelemségre való törekedését.

68. tek. és nsgos *Rimaszéchi Széchy György* a maga lubiniki udvarházában következőképen vallott:

«Hallotta ezen D. testis Wesselini István uramtul az stubnyai hév vízben, ki isméglen másoktól hallotta volt, hogy Balassi Zsigmond uram Erdélyben lévén az törökökkel tractált volna, de mit és mi végre? azt nem tudná. Az második articulusra semmit sem tud, 4, 5, 6, 7. 8. 9. 10, 11. articulusokra hasonlóképen.

Vallja azt ezen D. fatens. hogy Kékkő megszállása előtt 2 héttel Balassa levelet irt hozzá, melyben nagy dolgok megbeszélése végett assecuratoriát kért tőle, hogy hozzá jöhessen, Széchy azt válaszolta «*hoggy az nem volna szokás, mikor valakinek jó akaró attyafia avagy barátja valakihez akar menni, hoggy assecuratoriát adgyanak, hanem szabadon eljöhet*» csakhamar ez után következett Kékkő megszállása.

Május 8-án Rosnyón kihallgattatott 69-ik ns. *Zatureczky Frigyes*.

Közhirrel beszélték, hogy Balassi Zsigmond Erdélyben léte alatt Szkender pasánál kieszközölte, hogy a császár haragját elfordították Magyarországról.

70. Ns. *Huszár Péter* Szuchánban Turócz vármegyében hallotta, hogy Balassa a királyné koronázása idején Erdélyben tartózkodott.

Május 25-én Sulyón Trencsényben, 71. *Sirmiensis Theodo-*

rius kir. táblai hires assessor, vallotta, hogy Balassa igyekezett volna valamit molialni, s ez idő alatt dicsekedtek is jobbágyai, hogy urok erdélyi vajda lessz, hajdusággal jön ki, és *Sirmiensis* házát, birtokát semmivé teszi. Hagya Andrásné nevezetű Balassáné vén anyja, valamit értett az ur igyekezetiben.

72. *Dávid János* Trencsény vármegye alispánja. Közhirrel beszéltek, hogy Balassa jószágai végett ment be Erdélybe. Azt is értette, hogy az 1614-iki országgyűlési articulussokat a töröknek beküldé, min az emberek eleget csodálkoztak, hogy hol tehette szerét? Beszéltek, hogy a törökök Kékkőbe járnak s ott vendégeskednek.

Május 26-án *Zwerveecz* városban (Trencsény). 73. ns. *Kwasowsky Raphael* Balassa *besztercei* uradalmának praefectusa vallja: Hogy az mikor ezen testis Erdélyben lett volna Balassi Zsigmond urammal, egykor Bethlen Gábor üzente B. Zs. uramnak, kéretvén azon, lenne szemben Memhet agával, mert örömet esmerkednék vele. Erre B. Zs. uram mentette magát, hogy félne suspitiótól, minthogy magyarországi urak is volnának mostan Erdélyben, mindazonáltal hogy egyszer Memhet agával szemben volt B. Zs. uram, tudja ezen testis, de mit tractált? abban semmit sem tud. Tudgya azt is, hogy B. Zs. uram az ősi jószágának megnyeréséért ment volt Erdélyben és hogy ezen testis az felől adott két supplicatiót is B. Gábornak.

Az mi illeti az ajándék dolgát, azt vallja hogy az mikor B. Zs. uram Lengyelországban akart volna indulni, értette volt, hogy utját Forgách Zsigmond uram ő nsga megakarná állani, és ezen testist küldötte protestálni Palatinus urunkhoz, ő nsgához, hogy ötét utjában senki ne háborgassa, mert ő nsgnak ugyan be kell menni bizonyos terminusa lévén az felesége bátyjátul, bizonyos praefigált napon kellettven valami summát kezéhez venni.

Ezen közben Palatinus uram ő nsga beszéllette ezen testisnek, én úgymond komám felől csuda hireket hallok, jól lehet nem hiszem; és azt is értettem, hogy Ali pasának küldött valami ajándékot, mely ajándék felől Ali basa azt írta volna, hogy nem ő neki, hanem nagyobbnek való ajándék volna az. És meg is parancsolta volt ezen testisnek Palatinus uram, hogy írná meg ezeket B. Zs. uramnak, melyet megirván B. Zs. uram így rescribált:

Csudálkozom — úgymond — komám uram ő nsgán, hogy az fele rossz, hiában való hazugságokat el hinne, mert én mindenkor keresztény ember voltam s az is leszek, s olyan gonosz ember nem vagyok. Item, hallotta az urtul B. Zs. uramtul, hogy B. Zs. uramnak lett volna hivatalja az erdélyi fejedelemségre, de oda sem ment volna az ő felsége akarattya és hire nélkül, de az conditiókról semmit sem tud.

74. *Nagy Orbán*, Balassa szolgája, semmit sem tud bizonyosan.

Május 27-én *Kluchow* helységben 75. vitézlő *Klucsoy János*, a nádor szolgája.

«Az mikor Sztupanszky Miklós lett volna ezen testisnél, kérdezte volna tőlle, hol volna Balassi Zsigmond uram és mit mivelne, felelt erre Sztupanszky, hogy Kékkön volna, de mit mivelne, azt nem tudná. Ezen közben mondotta Sztupánszky Miklós, hogy hallotta volna Zéchenyi Miklóstól, ki mondotta volna azt: Én nem tudom — úgymond — mi ördög lölte volna az mi urunkat, hogy minduntalan leveleket küld Budára, és onnét is leveleket küldenek nekie. Hallotta azt is Balassiné asszonyomtul, hogy B. Zs. uramnak lett volna Erdélyben hivatalja az töröktül, de az ő fsge akarattja s hire nélkül be nem ment volna. Hallotta azt is, hogy B. Zs. uram egy órát és egy ujnyi ezüsből csinált álgyuceskát küldött volna az budai pasának».

Ugyanazon a napon Trencsény vármegyének Bobrownik helységében kihallgattatott

76. *Ns. Török Dorottya* asszony, özv. Bobrowniczky alias Hagya Andrásné.

«Tudgya azt, hogy egy török, ki az előtt rabja volt Balassi Zsigmond uramnak, hogy Kékkőben hozott volt valami árú marbát, úgymint selmet, aranyat, ezüstöt, papucsokat, kepezákat, köpenyegeket.»

(Az esztergomi főkáptalannak 1616. június 6-án kelt hiteles kiadványából. Országos Levéltár. Történeti Emlékek. B.)

A kihallgatott tanúk vallomása bőséges anyagot nyújtott a jogügyek igazgatójának ahhoz, hogy Balassa Zsigmondot hűtlenség kereset alá vonja, de az udvar, különféle okokból, sokáig halogatta a pör felvételét, úgy hogy a főur ellen csak 1618-ban adták ki az

idéző parancsot. A pozsonyi országgyűlés azonban, kivált a vármegyék gyakori sürgetésére, közbenjárt érte a királynál, s II. Ferdinánd trónra léptével, negyedfél esztendei rabság után, 1619 szeptember havában, erős reversalis mellett végre szabadon bocsátott.¹⁾ De már akkortájt Bethlen Gábor hadai előzönlötték az országot, és Balassa attól való féltében, hogy a fejedelem most kitölti boszúját rajta, kénytelen-kelletlen letette a hűségesküt. Bethlen azonban nem gondolt boszúra, sőt inkább le akarta magának kötelezni a főurat és 1619 november 20-án kelt levelében különösen meghívta őt az országgyűlésre. «*Magunk is kívánjuk — ügymond — az kgd jelenlétét, mivel vadnak is oly dolgokról való beszélgetésink, ki a régi egymás között való jóakarathoz képest kegyelmednek javára és előmenetelire tendálnak.*»²⁾ De Balassa, a multak szomorú tapasztalatain okulva, nem vett részt többé az országos ügyekben s 1623 február havában meghalt.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

¹⁾ Acta Diætalia Posoniensis 1618. (Pest, 1790.) Orsz. Levéltár Lymbus II. sor. 29. cs. XVII. Závodski naplója *Bélnél* 375. l.

²⁾ Nemzeti muzeum. Balassa-levéltár.